

Staat van instandhouding van de das in Limburg

Maurice La Haye en Ellen van Norren

2022.03

Rapport van de Zoogdierverseniging
In opdracht van Provincie Limburg

Staat van instandhouding van de das in Limburg

Auteurs: Maurice La Haye en Ellen van Norren
Foto voorkant: Herman de Jongh
Datum uitgave: 4 februari 2022
Status: Definitief
Rapport nr.: 2022.03
Projectnummer: 2022.020-4
Productie: Zoogdiervereniging

Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
Postbus 6531
6503 GA Nijmegen
024 7410500
secretariaat@zoogdiervereniging.nl
www.zoogdiervereniging.nl

Opdrachtgever: Provincie Limburg, Ludy Verheggen

Dit rapport kan geciteerd worden als:
La Haye, M. & E. van Norren, 2022. Staat van instandhouding van de das in Limburg. Rapport 2022.03. Zoogdiervereniging, Nijmegen.

De Zoogdiervereniging is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van de Zoogdiervereniging; opdrachtgever vrijwaart de Zoogdiervereniging voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en de Zoogdiervereniging, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	4
1.1	AANLEIDING	4
1.2	VRAAGSTELLING.....	4
1.3	LEESWIJZER	4
2	BEGRIPPENKADER	5
2.1	BESCHERMINGSREGIME	5
2.2	STAAT VAN INSTANDHOUDING VAN HABITATRICHTLIJNSOORTEN EN ANDERE SOORTEN	6
3	METHODE BEPALING ACTUELE STAAT VAN INSTANDHOUDING.....	8
3.1	AFBAKENING GEBRUIKTE BEGRIPPEN EN GEGEVENS.....	8
3.2	METHODIEK BEPALING VAN DE LANDELIJKE STAAT VAN INSTANDHOUDING	9
3.3	METHODIEK BEPALING VAN DE PROVINCIALE STAAT VAN INSTANDHOUDING	9
3.3.1	METHODIEK BEPALING POPULATIEOMVANG	10
3.3.2	VERSPREIDINGSGEBIED	11
3.3.3	METHODIEK BEPALING KWALITEIT LEEFGEBIED	12
3.3.4	METHODIEK BEPALING TOEKOMSTPERSPECTIEF	13
3.3.5	METHODIEK BEPALING EINDOORDEEL.....	14
4	STAAT VAN INSTANDHOUDING DAS.....	16
4.1	ALGEMEEN	16
4.2	STAAT VAN INSTANDHOUDING VAN DE DAS – LANDELIJK.....	17
4.3	STAAT VAN INSTANDHOUDING VAN DE DAS - LIMBURG.....	17
5	ADVIES	21
6	BRONNEN	22

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De provincies zijn sinds 1 januari 2017 het bevoegd bezag voor de passieve en actieve soortenbescherming in het kader van de Wet natuurbescherming waaronder het beoordelen van ontheffingsaanvragen in het kader van ingrepen in de fysieke leefomgeving en schadebeleid. Bij het al dan niet kunnen verlenen van een ontheffing zijn de gevolgen voor de (gunstige) staat van instandhouding een belangrijk criterium. De provincie Limburg wil daarom voor de das weten wat de 'gezondheid' van de populatie in deze provincie is. De provincie heeft daarom aan de Zoogdiervereniging gevraagd om de provinciale staat van instandhouding van de das inzichtelijk te maken.

1.2 Vraagstelling

De provincie Limburg heeft de Zoogdiervereniging gevraagd om:

- een rapport met de (provinciale) staat van instandhouding van de das in Limburg en
- een advies over ontheffingsaanvragen voor de das in relatie tot de provinciale staat van instandhouding.

Hierbij is gevraagd de methodiek uit de Habitatrichtlijn toe te passen, conform van Norren *et.al.* (2019).

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 van dit rapport wordt toelichting gegeven op relevante begrippen en definities. In hoofdstuk 3 is de methode beschreven die is gevolgd bij het vaststellen van de provinciale staat van instandhouding. In hoofdstuk 4 staat de feitelijke beoordeling van de staat van instandhouding van de das in Limburg. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de beoordeling van ontheffingsaanvragen en aanbevelingen voor beleidsmaatregelen die voor de das nodig of wenselijk zijn.

2 Begrippenkader

2.1 Beschermingsregime

Habitatrichtlijnsoorten

De Habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna) is een richtlijn van de Europese Unie. Het doel is het waarborgen van de biologische diversiteit door bescherming van habitats en soorten die van Europees belang zijn. Het in een gunstige staat van instandhouding brengen en herstellen is een verplichting voor alle soorten die genoemd staan in bijlagen II, IV en V van de Habitatrichtlijn (art. 1.12(1)(b) Wnb). Wat betreft ontheffingsverlening geldt de eis dat geen afbreuk mag worden gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan. Dit geldt voor de soorten op bijlage IV van de Habitatrichtlijn, bijlage II van het Verdrag van Bern en bijlage I van het Verdrag van Bonn op grond van art. 3.8(5)(c).

De beschermingsbepalingen uit de Habitatrichtlijn zijn in Nederland tezamen met de bepalingen uit de Vogelrichtlijn en de conventies van Bern en Bonn geïmplementeerd in de Wet natuurbescherming (Wnb). Het beschermingsregime voor zoogdieren, amfibieën, reptielen en insecten (de soorten van de Habitatrichtlijn) is beschreven in artikel 3.5 en 3.6 van de Wnb:

Artikel 3.5:

1. Het is verboden in het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn, met uitzondering van de soorten, bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld in het eerste lid in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in het eerste lid te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden planten van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel b, bij de Habitatrichtlijn of bijlage I bij het Verdrag van Bern, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Artikel 3.6:

1. Het is verboden dieren of planten van soorten, genoemd in bijlage IV bij de Habitatrichtlijn, bijlage I of II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn, met uitzondering van de soorten, bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, onder zich te hebben voor verkoop, te vervoeren voor verkoop, te verhandelen, te ruilen of te koop of te ruil aan te bieden.
2. Het is verboden, anders dan voor verkoop, dieren of planten als bedoeld in het eerste lid onder zich te hebben of te vervoeren.
3. De verboden, bedoeld in het eerste en tweede lid, zijn niet van toepassing ingeval de in dat lid bedoelde dieren en planten aantoonbaar zijn gefokt of gekweekt.

Rode Lijstsoorten

Voor alle Rode Lijstsoorten (dus ook de niet-Habitatrichtlijn soorten) is de verplichting tot behoud en herstel van Rode Lijst-soorten vastgelegd in de Wet natuurbescherming:

Artikel 1.12

1. c.) Gedeputeerde staten van de provincies dragen, ieder in hun provincie, tezamen zorg voor het nemen van de nodige maatregelen voor het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in Nederland in het wild voorkomende dier- en plantensoorten, bedoeld in artikel 1.5, vierde lid.

Artikel 1.5

4. De nationale natuurvisie biedt, in de vorm van rode lijsten, inzicht in de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende dier- en plantensoorten die van nature in Nederland voorkomen.

Andere soorten

Wat betreft andere soorten (niet-vogels die bovendien niet genoemd worden in de bijlagen van de Habitatrichtlijn), moet worden voldaan aan de verplichtingen van het Verdrag van Bern 1979 en Biodiversiteitsverdrag van Rio de Janeiro 1992. Het beschermingsregime is beschreven in artikel 3.10 van de Wnb:

Artikel 3.10 lid 1:

1. in het wild levende zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel A, bij deze wet, opzettelijk te doden of te vangen;
2. de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in onderdeel a opzettelijk te beschadigen of te vernielen.

Deze verboden zijn niet van toepassing op de bosmuis, de huisspitsmuis en de veldmuis voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden.

2.2 Staat van instandhouding van Habitatrichtlijnsoorten en andere soorten

De uitwerking van de staat van instandhouding wordt gegeven in Bastmeijer (2018). Het begrip Gsvl is uitgewerkt in vier parameters: verspreidingsgebied, populatie, leefgebied (oppervlakte van habitat, geschiktheid van habitat voor soorten, structuur en functies van habitats) en toekomstperspectief. Deze vier parameters worden ten behoeve van de rapportage voor iedere soort op lidstaatniveau beoordeeld volgens een overeengekomen beoordelingsmatrix. Oordelen kunnen uitkomen op gunstig, ontoereikend, slecht of onbekend. Dit resulteert in een totaalbeoordeling van de staat van instandhouding in deze vier klassen, waarbij vier trends worden onderscheiden: verbeterend, stabiel, verslechterend, en onbekend. De conclusies van Bastmeijer (2018) vormen de basis voor deze rapportage.

Habitatrichtlijnsoorten

In artikel 1-i wordt de staat van instandhouding van een soort gedefinieerd: “het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het in artikel 2 bedoelde grondgebied.” (Habitatrichtlijn 1992). In artikel 2 wordt beschreven met welk doel dit gebeurt. “De op grond van deze richtlijn genomen maatregelen beogen de natuurlijke habitats en de wilde dier- en plantensoorten van communautair belang in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen.” (artikel 2, tweede lid Habitatrichtlijn). In de Wnb wordt “verslechtering” van de staat van instandhouding (art. 3.3, 4e lid aanhef en onder c) ontoelaatbaar geacht.

De staat van instandhouding kan volgens de Habitatrichtlijn (Artikel 1 onder i) als gunstig worden beschouwd wanneer:

- uit populatiedynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin hij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en
- de natuurlijke range van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en
- er een voldoende groot leefgebied bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden.

Andere soorten

Op grond van het Biodiversiteitsverdrag en het Verdrag van Bern en de uitwerking die het begrip gunstige staat van instandhouding in EU-verband heeft gekregen moeten ook deze soorten in een gunstige staat van instandhouding worden gebracht. Dit komt als volgt tot uiting in de Wnb:

- Voor Rode Lijstsoorten (dus ook de niet Habitatrichtlijn soorten) is de verplichting tot het behoud en herstel van de GSvl expliciet in art. 1.12(1)(c) vastgelegd

Voor niet-Rode Lijstsoorten die wel een bescherming hebben gekregen onder artikel 3.10 van de Wnb, ligt de eis van herstel en behoud van de GSvl verborgen in de voorwaarde voor ontheffingsverlening: op grond van art. 3.10(2) in samenhang met 3.8(5)(c) geldt de eis dat met de ontheffing geen afbreuk wordt gedaan “aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.” (Bastmeijer, 2018).

3 Methode bepaling actuele staat van instandhouding

3.1 Afbakening gebruikte begrippen en gegevens

Gunstige referentiewaarden populatiegrootte en verspreidingsgebied

Om vast te stellen of een soort zich in een gunstige staat van instandhouding bevindt, moet deze volgens de Europese Commissie voldoen aan bepaalde minimumwaarden, de zogeheten ‘gunstige referentiewaarden’ (‘favourable reference values’). De gunstige referentiewaarde van een soort omvat in ieder geval die voor populatiegrootte en voor verspreidingsgebied (Ottburg & Van Swaaij, 2014, onder verwijzing naar DG Environment (2017).

De gunstige referentiewaarde voor de populatiegrootte wordt vastgesteld op basis van het vereiste aantal volwassen individuen (vaak 1000), dit met uitzondering van een aantal soorten waarbij andere eenheden zijn toegestaan. Daarbij dient rekening te worden gehouden met de minimale omvang van een levensvatbare populatie (‘minimum viable population’). Ook moet er rekening worden gehouden met risicospreiding.

De gunstige referentiewaarde voor het landelijke verspreidingsgebied wordt vastgesteld op basis van het aantal bezette hokken van 10x10 km.

Referentiejaar 1994

Het jaar van inwerkingtreding van de Habitatrictlijn (1994) is voor habitatrictlijnsoorten het referentiejaar voor het bepalen van ‘gunstige referentiewaarden’ voor de componenten ‘populatie’ en ‘verspreidingsgebied’. De gunstige referentiewaarde moet minimaal zo groot zijn als de populatiegrootte en het verspreidingsgebied op het moment dat de Habitatrictlijn in werking trad. In 2014 zijn voor Nederland de gunstige referentiewaarden vastgesteld voor zowel de populatieomvang als de verspreiding van de habitatrictlijnsoorten.

Daarbij heeft Nederland ervoor gekozen om de populatieomvang en de verspreiding in 1994 op te vatten als ‘gunstige referentiewaarde’ als de populatiegrootte en het verspreidingsgebied (‘range’) in 1994 volgens de mening van de expert voldoende groot waren om een duurzaam voortbestaan van de soort in Nederland te waarborgen” (Ottburg & Van Swaaij, 2014).

Minimale levensvatbare populatieomvang

Ook is een gunstige staat van instandhouding alleen mogelijk bij een levensvatbare populatie of levensvatbare deelpopulatie. Waar het om gaat is of een (deel)populatie groot genoeg is voor een genetisch gezonde situatie. De ‘minimale levensvatbare populatieomvang’ (minimal viable population) is gedefinieerd als "de kleinste omvang van een geïsoleerde populatie waarbij de kans dat de populatie in de eerstvolgende duizend jaar overleeft tenminste 99% bedraagt, rekening houdend met de invloed van toevallige processen" (Shaffer, 1987). Daarbij komt de vraag op, op welke geografische schaal de minimale levensvatbare populatieomvang moet worden beschouwd, zeker als populaties provincie- en landsgrensoverschrijdend zijn. In dit rapport hebben wij als uitgangspunt genomen dat de das niet uit Limburg mag verdwijnen en – als de das in een deelgebied voorkomt – ook niet uit de één van de deelgebieden. De ‘minimale levensvatbare populatieomvang’ is niet zonder nader onderzoek (deels genetisch en modelmatig) te bepalen. Dergelijk onderzoek is ons slechts voor enkele soorten bekend, namelijk de bever (Jansman, 2016) en de otter (Kuiters et al. 2012). Wij hebben daarom gebruik gemaakt van de vuistregel uit Ottburg & Van Swaaij (2014): Er is

sprake van een levensvatbare (deel)populatie als deze bestaat uit minimaal 1.000 volwassen dieren en de genetische diversiteit groot is. Als het gaat om sterk geïsoleerde deelpopulaties geldt deze vuistregel voor elk van deze deelpopulaties. Er is niet op voorhand sprake van een levensvatbare (deel)populatie als deze bestaat uit minder dan 1.000 volwassen dieren en/of als het gaat om een genetisch zeer homogene populatie. Dit laatste kan bijvoorbeeld het geval als de populaties zijn ontstaan uit fok- of herintroductieprogramma's.

Aandeel Limburg in Nederland

Voor het duiden van de samenhang tussen de landelijke en de provinciale staat van instandhouding vermeldt dit rapport ook hoe groot het aandeel van de Limburgse populatie is in het licht van de totale landelijke populatie van de das. Anders gezegd: wat het aandeel van Limburg is in de landelijke populatie van de das.

3.2 Methodiek bepaling van de landelijke staat van instandhouding

Voor de habitatrichtlijnsoorten wordt normaal gesproken de landelijke staat van instandhouding overgenomen uit de rapportage in het kader van artikel 17 van de Habitatrichtlijn (European Environmental Agency, 2019). Voor de das is de landelijke staat van instandhouding onbekend, omdat de soort niet opgenomen is op bijlage II, IV of V van de Habitatrichtlijn. Het (eventueel) opstellen van de landelijke staat van instandhouding van de das dient plaats te vinden in samenspraak met het Rijk en de provincies.

3.3 Methodiek bepaling van de provinciale staat van instandhouding

In het Natura 2000 doelendocument (LNV, 2006) is voor het eerst de staat van instandhouding van diverse soorten beschreven. Daarbij heeft men aansluiting gezocht bij de stoplichtbenadering zoals die in EU-verband is ontwikkeld ten behoeve van rapportageverplichtingen. Centraal hierin staat de beoordeling van trends in verspreiding, populatie, leefgebied en het toekomstperspectief.

Dit is verder uitgewerkt door Bastmeijer (2018) in het advies 'Onderzoek naar de betekenis van 'de gunstige staat van instandhouding', met name in het kader van de beoordeling van ontheffingsaanvragen onder de Wet natuurbescherming'. Van deze methodiek is gebruik gemaakt in dit rapport. Het begrip 'gunstige staat van instandhouding' dient volgens Bastmeijer te worden uitgewerkt in vier componenten: populatie, verspreiding, leefgebied en toekomstperspectief. Van deze vier componenten worden bepaald of de staat van instandhouding **gunstig** of **ongunstig** is, met een nuancering in 'ongunstig – ontoereikend' en 'ongunstig – slecht'. De trends kunnen worden beschreven als '**verbeterend**', '**stabiel**' '**verslechterend**' en '**onbekend**', zie paragraaf 3.3.1 tot en met 3.3.4.

Per aspect wordt hieronder beschreven welke data gebruikt zijn en op welke wijze de criteria zijn toegepast om tot conclusies te komen over de provinciale staat van instandhouding.

3.3.1 Methodiek bepaling populatieomvang

Het begrip populatieomvang heeft betrekking op het aantal individuen van een soort in een bepaald gebied¹. In de rapportage hebben wij de populatieomvang als volgt beoordeeld:

Er wordt voor de huidige staat van een populatieomvang een vergelijking gemaakt met de situatie in het verleden. Vaak zijn echter absolute aantallen van individuen niet bekend. Voor de habitatrichtlijnrapportage (verder: Hbr-rap) wordt het begrip ‘reporting units’ gehanteerd (DG Environment, 2017). Voor de Hbr-rap wordt voor de meeste soorten hiervoor het aantal km-hokken² gehanteerd. In de gehanteerde omschrijving wordt een verbinding gemaakt tussen verspreiding (‘algemeen voorkomen’) en populatiegrootte (‘aantallen’). Echter voor een groot aantal soorten zijn de aantallen individuen niet bekend. Daarnaast wordt de verspreiding apart beoordeeld. Wij hanteren daarom als maatstaf voor de populatieomvang óf individuen óf bezette km-hokken. Daarvoor wordt het aantal individuen of km-hokken zoals bekend uit de NEM-gegevens (indien beschikbaar) vanaf de start van de monitoringsreeksen vergeleken met het huidige aantal individuen of km-hokken. Dit komt overeen met de lange termijn trend. Voor de verschillende soorten is de start van de monitoringsreeksen verschillend. Hoe langer de periode waarover een trend bekend is, hoe - statistisch- betrouwbaarder over het algemeen de trend is, én hoe beter het inzicht is hoe de ‘populatie’ zich heeft gehouden ten opzichte van het verleden. We hanteren daarom hier geen vast startmoment.

Tabel 1: Huidige situatie populatieomvang (2017-2021):

Gunstig:	stabiel of positief t.o.v. begin meetreeks
Ongunstig - ontoereikend:	afname tussen 0-25% t.o.v. begin meetreeks
Ongunstig – slecht:	afname > 25% t.o.v. begin meetreeks
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

Indien geen meetprogramma bestaat dat al meer dan tien jaar actief is, nemen we de situatie –voor zover bekend- uit de periode 1970-1990. Vaak zullen de precieze waarden niet bekend zijn³. Daarom hanteren we de grenzen tussen de categorieën als richtinggevend en zal expert judgement noodzakelijk zijn.

Tabel 2: Trend populatieomvang (2012-2021):

Verbeterend:	het aantal is in de afgelopen tien jaar significant gestegen
Stabiel:	het aantal is in de afgelopen tien jaar niet significant veranderd.
Verslechterend:	het aantal is in de afgelopen tien jaar significant afgenomen.
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

² NB: In de Art.17 rapportage wordt in het geval dat er geen absolute aantallen bekend zijn gewerkt met de proxie van bezet aantal km-hokken. Bij de bepaling van de “range/voorkomen en verspreiding” en ook de FFR wordt landelijk gewerkt met 10 x 10 km-hokken en provinciaal met 5x5 km-hokken.

³ Door een veranderende onderzoeksintensiteit kunnen de gegevens een vertekend beeld geven. Over het algemeen is de onderzoeksintensiteit toegenomen in de loop van de tijd, hetgeen kan leiden tot een overschatting van de verspreiding of aantallen individuen ten opzichte van het verleden. Hier kan voor gecorrigeerd worden – in meer of mindere mate- door het gebruik van occupancy berekeningen. Deze kunnen echter niet altijd gebruikt worden in de NEM Meetprogramma’s.

De ‘trend’ is derhalve op te vatten als de ontwikkeling over de laatste tien jaar van de registratie (‘kortetermijntrend’).

Tabel 3: Referentiewaarde populatieomvang:

Wordt gehaald:	de huidige populatieomvang is min of meer gelijk of groter dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994 en er is bovendien sprake van een levensvatbare (deel)populatie ⁴ .
Wordt niet gehaald:	de huidige populatieomvang is beduidend kleiner dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994 (of een eerdere datum als duidelijk is dat 1994 voor een gunstige beoordeling geen goede referentie is) of er is sprake van een niet-levensvatbare (deel)populatie.
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

De beoordeling of de referentiewaarde populatieomvang wel of niet wordt behaald is een vergelijking tussen een vast jaar en de huidige populatieomvang. Zie voor de interpretatie ook paragraaf 3.1.

3.3.2 Verspreidingsgebied

Hierbij gaat het om het gebied waar de soort wordt aangetroffen, vaak vastgesteld aan de hand van het aantal km-hokken, atlasblokken of uurhokken waar de soort is waargenomen.

In de rapportage hebben wij de verspreiding als volgt beoordeeld: uurhokken/atlasblokken of km-hokken. Bij voorkeur worden bij een kleiner schaalniveau van het gebied, kleinere eenheden gehanteerd.

Tabel 4: Huidige situatie verspreidingsgebied (2017-2021):

Gunstig	stabiel of positief t.o.v. begin meetreeks
Ongunstig - ontoereikend:	afname tussen 0-25% t.o.v. begin meetreeks
Ongunstig – slecht:	afname > 25% t.o.v. begin meetreeks
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

Indien geen meetprogramma bestaat dat al meer dan tien jaar actief is, nemen we de situatie -voor zover bekend- uit de periode 1970-1990. Vaak zullen de precieze waarden niet bekend zijn⁵. Daarom hanteren we de grenzen tussen de categorieën als richtinggevend en zal expert judgement noodzakelijk zijn.

⁴ Zie paragraaf 3.1 bij 'Minimale levensvatbare populatieomvang'

⁵ Door een veranderende onderzoeksintensiteit kunnen de gegevens een vertekend beeld geven. Over het algemeen is de onderzoeksintensiteit toegenomen in de loop van de tijd, hetgeen kan leiden tot een overschatting van de verspreiding of aantallen individuen ten opzichte van het verleden. Hier kan voor gecorrigeerd worden – in meer of mindere mate- door het gebruik van occupancy berekeningen. Deze zijn echter niet altijd gebruikt in de NEM meetprogramma's.

Tabel 5: Trend verspreidingsgebied:

Verbeterend	het aantal uurhokken/atlasblokken of km-hokken waar de soort voorkomt is in de afgelopen tien jaar significant gestegen.
Stabiel	het aantal uurhokken/atlasblokken of km-hokken waar de soort voorkomt is in de afgelopen tien jaar niet significant is veranderd.
Verslechterend	het aantal uurhokken/atlasblokken of km-hokken waar de soort voorkomt is in de afgelopen tien jaar sterk afgenomen.
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

Tabel 6: Referentiewaarde verspreidingsgebied:

Wordt gehaald	als het verspreidingsgebied in omvang min of meer vergelijkbaar is of groter dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994
Wordt niet gehaald	als het verspreidingsgebied in omvang beduidend kleiner is dan de referentiesituatie in het ijkjaar 1994 (of een eerdere datum als duidelijk is dat 1994 voor een gunstige beoordeling geen goede referentie is).
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

3.3.3 Methodiek bepaling kwaliteit leefgebied

Bij dit beoordelingscriterium gaat het vooral om de specifieke kwaliteiten die het leefgebied van de desbetreffende soort vormen. Voor- of achteruitgang van dergelijke kwaliteiten is vaak een goede voorspeller van de toe- of afname van een soort. Bijvoorbeeld: de schaalvergroting in het agrarisch landschap zorgt voor aanzienlijk minder kleine marterachtigen, de toename van het aantal natuurontwikkelingsgebieden heeft een positieve invloed op het aantal van de grasmus.

Tabel 7: Huidige situatie kwaliteit leefgebied:

Gunstig	de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid voor de soort zijn toereikend
Ongunstig – ontoereikend	de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid zijn voor de soort momenteel op veel plaatsen minder toereikend
Ongunstig – slecht	de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid zijn voor de soort momenteel over vrijwel de hele linie ongeschikt
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

Tabel 8: Trend kwaliteit leefgebied:

Verbeterend	de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid worden voor de soort steeds gunstiger.
Stabiel	de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid blijven voor de soort min of meer gelijk.
Verslechterend	de landschappelijke condities en/of de voedselbeschikbaarheid gaan voor de soort steeds verder achteruit.
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

Tabel 9: Referentiewaarde kwaliteit leefgebied

Wordt gehaald	het bezette habitat voorziet in een duurzame populatie.
Wordt niet gehaald	in $\geq 25\%$ van het bezette habitat is de kwaliteit niet toereikend.
Onbekend	geen gegevens beschikbaar over dit criterium

De term ‘toereikend’ uit de Hbr-rap wordt in dit rapport opgevat als ‘voldoende voor een duurzame (deel)populatie’, conform de Hbr-rap. Evenals conform de Hbr-rap draait het hier om bezet habitat.

Monitoringsdata voorzien meestal niet in informatie over de kwaliteit van het leefgebied. Het oordeel zal daarom vaak op basis van expert judgement worden geveld (mits dit met de huidige stand van de kennis mogelijk is).

Het komt voor dat geschikt habitat niet wordt bezet. Bij de beoordeling van het toekomstperspectief is dit aspect van belang. Immers als er wel geschikt habitat is, maar dit wordt niet bezet én het oordeel over de huidige situatie is gunstig, dan betekent dat, dat in de toekomst de situatie gunstiger kan worden als geschikt habitat ‘bezetbaar’ wordt, bijvoorbeeld door ontwikkeling van verbindingszones.

Wanneer het oordeel over de huidige situatie ongunstig is én er is onbezet geschikt habitat, dan kan voor het toekomstperspectief dat juist betekenen dat het toekomstperspectief niet gunstig is: de soort kan blijkbaar geschikt habitat niet bezetten.

3.3.4 Methodiek bepaling toekomstperspectief

Onder het toekomstperspectief van een soort verstaan we de verwachte ontwikkeling van de soort in de komende tien jaar of langer. Uiteraard is dit een expert judgement, mede gebaseerd op de trends in de populatieomvang, het verspreidingsgebied en de ontwikkeling van het leefgebied. In dit rapport gebruiken we hiervoor dezelfde termen als bij ‘huidige situatie’. Er wordt geen trend of referentiewaarde bepaald voor toekomstperspectief.

Tabel 10: Huidige situatie toekomstperspectief:

Gunstig	de verwachting is dat de staat van instandhouding zich in de komende tien of meer jaren op een hoog niveau zal handhaven of zich naar dat niveau zal ontwikkelen.
Ongunstig - ontoereikend	de verwachting is dat de staat van instandhouding zich ook in de komende tien of meer jaren op een relatief laag niveau bevindt en niet noemenswaardig zal verbeteren.
Ongunstig-slecht	de verwachting is dat de staat van instandhouding zich in een negatieve spiraal bevindt en er geen zicht is op stabilisatie of verbetering.
Onbekend	er zijn geen gegevens beschikbaar over dit criterium.

3.3.5 Methodiek bepaling eindoordeel

De beoordeling van de staat van instandhouding vat de uitkomsten van de verschillende beoordelingsaspecten samen. In de Hbr-rap worden de huidige situatie, trend en oordeel t.o.v. de referentiewaarde tesamen genomen om tot een Svl te komen. Conform Goutbeek (2018), wordt daar licht van afgeweken.

Voor het eindoordeel van de SVI wordt het oordeel van de deelaspecten afgewogen conform Hbr-rap. De referentiewaarden worden sepeeraat beoordeeld, tevens conform Hbr-rap (DG Environment, 2017).

Tabel 11: Eindoordeel huidige situatie en trend

Eindoordeel huidige situatie (2017-2021)	Eindoordeel trend (2012-2021)	Criteria
Gunstig	Verbeterend	Alle criteria zijn als gunstig/verbeterend beoordeeld of maximaal één onbekend
Ongunstig – ontoereikend	Stabiel	Een of meer criteria zijn als ongunstig – ontoereikend/stabiel beoordeeld en geen van de criteria als ongunstig – slecht/verslechterend
Ongunstig – slecht	Verslechterend	Minimaal één criterium is als ‘ongunstig – slecht’/verslechterend beoordeeld, ook als meer dan één criterium als onbekend wordt beoordeeld.
Onbekend	Onbekend	Van meer dan één van de criteria zijn geen gegevens bekend, tenzij één van de criteria als ongunstig-slecht/verslechterend wordt beoordeeld.

Tabel 12: Eindoordeel referentiewaarden populatie en verspreiding:

Eindoordeel referentiewaarde	Criteria
Gunstig	Zowel de referentiewaarden voor de populatieomvang als voor verspreidingsgebied worden beide gehaald
Ongunstig – slecht	Eén of beide van de referentiewaarden voor de populatieomvang of verspreidingsgebied wordt niet gehaald
Onbekend	Van minimaal één van de criteria populatieomvang en/of verspreidingsgebied zijn geen gegevens bekend, tenzij één of beide van de referentiewaarden voor de populatieomvang of verspreidingsgebied niet wordt gehaald.

4 Staat van instandhouding das

4.1 Algemeen

De das (*Meles meles*) behoort tot de familie van de marterachtigen en is met een kop-romp lengte van 65-80 cm de grootste marterachtige van Nederland. De das heeft een grote, brede kop en een zwaargebouwd gedrongen lichaam. Een familiegroep bewoont gezamenlijk een burcht met territorium. Dassen zijn alleseters. Ze zijn slechte jagers en eten dat wat ze direct voor de neus tegenkomen. Het voedsel bestaat voor een belangrijk deel uit regenwormen. Verder eten ze onder andere bosvruchten, gevallen fruit, noten, maïs, paddenstoelen, slakken en kevers. De territoriumgrootte varieert van 30 tot 150 ha, afhankelijk van het voedselaanbod.

© Maaïke Plomp

Habitat

De das leeft in gebieden die bestaan uit een combinatie van diverse biotooptypen. Vaak zijn dit zowel hooggelegen als laaggelegen gronden die op korte afstand van elkaar liggen, in meestal kleinschalige akker- en weidelandschappen met voldoende bosjes, houtwallen, singels en heggen. Die kunnen als beschutting en geleiding dienen. Het leefgebied van de das moet voldoen aan voldoende dekking, weinig verstoring, een groot voedselaanbod en een bodem waarin ze een burcht kunnen graven, met een grondwaterstand van tenminste 1,5 m onder het maaiveld.

Functioneel leefgebied

Het functionele leefgebied bestaat uit het foerageergebied rond de burcht met een omvang die voldoende is voor het voorzien in de voedselbehoefte van de dassen die leven in de burcht. Om die reden bestaat het functioneel leefgebied uit een hooggelegen locatie met dekking en omliggend voldoende foerageergebied met kort gras. Dit foerageergebied moet jaarrond voldoende voedsel opleveren op bereikbare afstand van de burcht, met oriëntatieplekken en schuilplekken in de vorm van houtsingels en hagen, zonder verstoring en versnippering, en uitwisselingsmogelijkheden met nabijgelegen dassenpopulaties.

Voortplantings- en verblijfplaatsen

De voortplantings- en verblijfplaats van een dassenfamilie is de burcht. Hiervoor is een droge locatie nodig met een grondwaterstand van tenminste 1,5m onder maaiveld en vergraafbaar bodemmateriaal. De das verdedigt zijn territorium, waarin ook bijburchten en vluchtpijpen aanwezig kunnen zijn.

Kwetsbare periode

De das gebruikt zijn burcht jaarrond en het gehele jaar kan aangemerkt worden als kwetsbare periode voor de das (figuur 11). De meest kwetsbare periode hierbinnen is de voortplantingsperiode. De kwetsbare periode van de voortplanting begint bij de zwangerschap in december en eindigt op het moment dat de jongen zelfstandig hun weg kunnen gaan begin juli. De genoemde perioden kunnen eerder of later beginnen of eindigen, afhankelijk van de lokale klimatologische omstandigheden en afhankelijk van de meteorologische omstandigheden voorafgaand aan of tijdens de werkzaamheden. Een dassendeskundige kan de exacte periode van voortplanting aangeven.

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Voortplanting												
Gebruik hoofdburcht												
Gebruik bijburchten en vluchtpijpen												

Legenda:

Kwetsbare periode	
Kwetsbare periode, afhankelijk van gebruik, raadpleeg een dassenspecialist	

Beschermingsstatus

Wet natuurbescherming paragraaf 3.3

Habitatrichtlijn: niet vermeld

Verdrag van Bern, bijlage III

Rode lijst 2020: Thans niet bedreigd

4.2 Staat van Instandhouding van de das – Landelijk

De staat van instandhouding van de das is op landelijk niveau niet beschikbaar.

4.3 Staat van Instandhouding van de das - Limburg

Aandeel Limburg in de landelijke populatie

Limburg herbergt een groot aandeel van de landelijke dassenpopulatie. Limburg beslaat 6% van het Nederlandse oppervlak, het aandeel van Limburg in de landelijke dassenpopulatie is ca. 25%. Het zwaartepunt hiervan ligt in Zuid-Limburg: zo'n 50% van de Limburgse populatie leeft in Zuid-Limburg. Midden- en Noord-Limburg herbergen ieder 25% van de Limburgse dassenpopulatie.

Deelpopulaties

Er is geen sprake van strikt van elkaar gescheiden deelpopulaties in Limburg. Er kan in Limburg worden gesproken van één populatie. De populaties in Zuid-Limburg (vanaf de Voerstreek in het zuiden tot aan Sittard), Midden-Limburg (vanaf Sittard tot aan de A67 bij Venlo) en Noord-Limburg (het Limburgse grondgebied ten noorden van de A67) zijn ecologisch gezien met elkaar verbonden: dassen worden in staat geacht op regelmatige basis te kunnen uitwisselen tussen deze deelgebieden (al of niet via of Duits of Belgisch grondgebied of via de provincie Brabant).

Populatieomvang van de das - Limburg

Huidige situatie

Van de das in Limburg zijn geen absolute aantallen bekend. Ook is er geen NEM Meetprogramma voor das. Daarom wordt de populatie geschat op basis van verspreiding (op km-hok niveau) x dichtheid en wordt voor dit criterium de huidige situatie (2017-2021) vergeleken met de populatiegrootte in 1970-1990.

De huidige populatie wordt geschat op 1300-1560 volwassen dassen in Limburg. Dit wordt op de volgende berekening gebaseerd: de landelijke populatie dassen werd in 2015 geschat op 5000-6000 volwassen dassen (van Bommel *et.al.*, 2015). Ook is bekend dat van de km-hokken met waarnemingen van dassen in Nederland tussen 2013 en 2018, ongeveer 26% afkomstig is uit Limburg (van Norren *et.al.*, 2020). Omgerekend naar aantallen komt dit neer op ongeveer 1300-1560 volwassen dassen in Limburg. Ook uit het aantal aangetroffen burchten van ruim 400 (NDFP, 2017-2021) volgt deze omvang van de dassenpopulatie, uitgaande van een aantal van 3,5 dieren per burcht (van Bommel *et.al.*, 2010).

Omdat de populatieomvang van de das in de periode 1970-1990 (ook) niet bekend is, wordt voor de populatieomvang uitgegaan van verspreiding (op km-hok niveau) in 1980-1993. De actuele verspreiding is ten opzichte van 1980-1993 toegenomen (Huizenga *et.al.*, 2010; figuur 2). Daarbij moet worden opgemerkt dat de actuele verspreiding in figuur 2 een onderschatting is van de werkelijke verspreiding, omdat de soort zeer waarschijnlijk niet gemeld is uit km-hokken waar de soort wel aanwezig is. De dichtheid van de dassen in de km-hokken wordt geacht niet te zijn afgenomen (door het ontbreken van onderzoeksgegevens is dit echter niet zeker). Concluderend is de inschatting dat er 'overall' geen afname in de populatiegrootte op provinciaal niveau heeft plaatsgevonden, daarom scoort het criterium populatieomvang van de das in Limburg 'gunstig'.

Trend

Er zijn geen gegevens beschikbaar over de tienjaarstrend van de populatiegrootte op provinciaal niveau, waardoor dit criterium wordt beoordeeld als 'onbekend'.

Referentiewaarde

Er is op landelijk of provinciaal geen referentiewaarde (FRP) vastgesteld voor de das. Waar dit ontbreekt mag gebruik gemaakt worden van 'best professional judgement' conform Ottburg & van Swaaij (2014). Hiervoor is geen Population Viability Analyses (PVA) beschikbaar, waardoor moet worden teruggevalen op de minimumgrootte van een levensvatbare populatie gebaseerd op genetische parameters. Ook deze is niet beschikbaar. Daarom wordt gewerkt met een vuistregel van 1000 volwassen dieren per deelpopulatie. Deze deelpopulatie mag ook grensoverschrijdend zijn, mits aantoonbaar is dat de deelpopulaties met elkaar in contact staan (Ottburg & van Swaaij, 2014). De referentiewaarde van 1000 volwassen dieren, waarvan een deel ook over de grens voor mogen komen, wordt zeker gehaald met de huidige 1300-1560 volwassen dassen in de provincie Limburg. Dat de populaties dassen in de verschillende deelgebieden (zuid, midden en noord) ecologisch gezien met elkaar in contact staan en dat er daardoor geen sprake is van deelpopulaties kan worden afgeleid uit het feit dat de uitbreiding qua verspreiding van dassen in Limburg sinds 1980 zich gedraagt volgens het te verwachten patroon: in opeenvolgende perioden is er uitbreiding vanuit bestaande populaties naar geschikt aangrenzend habitat (Hollander & La Haye, 2013), de afstanden tussen (lokale) populaties zijn overbrugbaar voor migrerende dassen (van Bommel *et al.*, 2015) en er lijken geen onoverbrugbare landschappelijke barrières aanwezig te zijn. Hieruit kan worden geconcludeerd dat er in Limburg sprake is van één grote metapopulatie (figuur 2).

Ter controle is 'globaal' berekend hoe de huidige situatie zich verhoudt tot de situatie in 1900, toen de das floreerde in Nederland. In 1900 was de populatieomvang van dassen in Nederland ongeveer 12.000 individuen groot (Wiertz en Vink, 1986; Dirkmaat, 2006). De dassen kwamen voor op alle hogere zandgronden en het lössgebied in Nederland (van Bommel *et.al.*, 2015). Van het totale Nederlandse oppervlak aan hogere zandgronden en löss ligt ca. 11,7% in Limburg, wat betekent dat omgerekend in Limburg 11,7% van de eerder geschatte 12.000 dassen aanwezig moet zijn geweest, wat neerkomt op ca. 1400 dassen (dit is een grove berekening, met o.a. de aanname dat dichtheden

in Nederland overal gelijk waren, wat in de praktijk zeker niet het geval zal zijn geweest). In vergelijking met de huidige aanwezige aantalsschatting van 1300-1560 dassen, is de conclusie dat t.o.v. 1900 de referentiewaarde voor de populatieomvang naar alle waarschijnlijkheid zal worden gehaald.

Verspreidingsgebied van de das - Limburg

Huidige situatie

De verspreiding van de das is op het niveau van km-hokken redelijk bekend in de NDFF, hoewel de verspreiding in de praktijk ruimer zal zijn, doordat de aanwezigheid niet is gemeld aan de NDFF. Het bolwerk van de das in Limburg is Zuid-Limburg, maar ook in Noord- en Midden-Limburg is de das ruim verspreid aanwezig (Figuur 2). Het huidige verspreidingsgebied beslaat het grootste deel van het potentiële verspreidingsgebied.

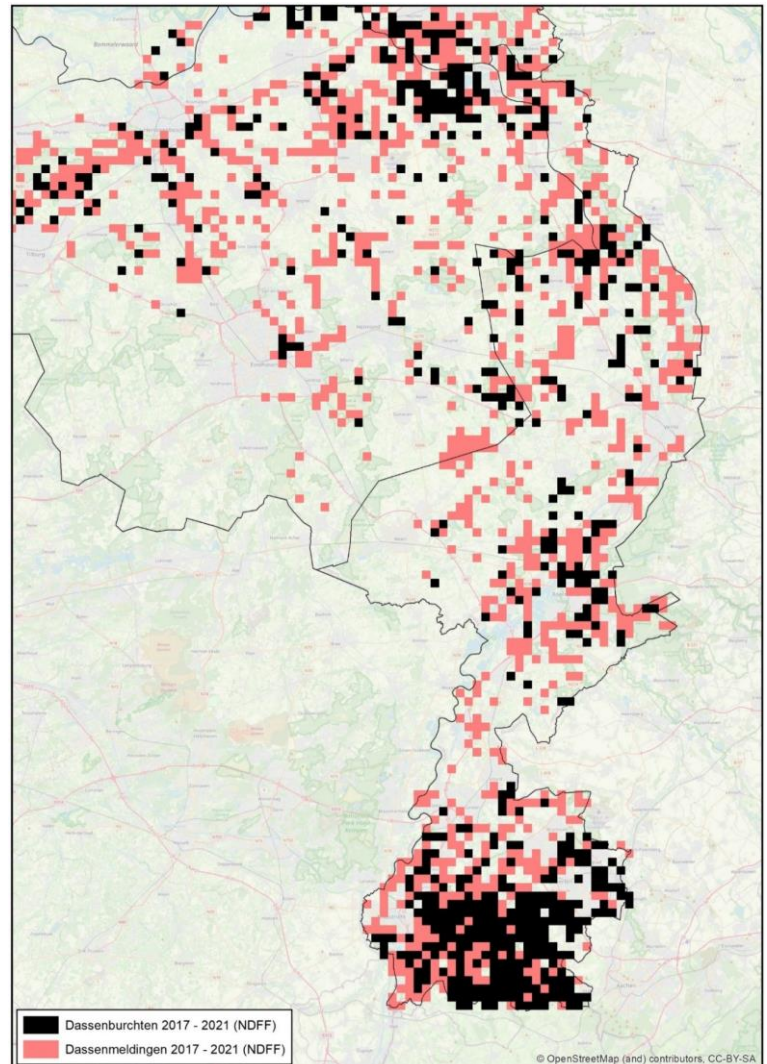
In vergelijking met de periode 1970-1990 is het aantal km-hokken met burchten en waarnemingen van dassen ongeveer gelijk (Huizenga *et.al.*, 2010; figuur 2), maar doordat de aanwezigheid in km-hokken niet is gemeld, is de verspreiding naar onze inschatting op provinciaal niveau iets toegenomen. Het huidige verspreidingsgebied van das wordt daarom beoordeeld als 'gunstig'.

Trend

Er is geen trend beschikbaar van de verspreiding van de das in Limburg. De trend in verspreiding wordt daarom beoordeeld als 'onbekend'.

Referentiewaarde

Het aantal 5x5 km-hokken in 1900 is ongeveer 80. Dit wordt aangehouden als de FRR (Broekhuizen *et.al.*, 1992). Het huidige aantal 5x5 km-hokken is ook ongeveer 80. Daarmee wordt de referentiewaarde voor de das in Limburg voor verspreiding gehaald.

Figuur 1: Verspreiding van de das in en rond Limburg in de periode 2017 t/m 2021. Bron Zoogdierverseniging/NDFF.

Kwaliteit van het leefgebied van de das - Limburg

Huidige situatie

De toegenomen verspreiding van de das sinds 1980 (Huizenga *et al.*, 2010; figuur 2) laat zien dat er in Limburg gebieden zijn met voldoende kwaliteit voor das waar de soort zich heeft kunnen vestigen. Door de schaalvergroting van de landbouw is het leefgebied in het agrarisch gebied echter kwalitatief minder geschikt. Daarentegen maakt de teelt van maïs landbouwgebied weer aantrekkelijker. De vele gemeentelijke wegen in het buitengebied vormen ook een gevaar voor das door het ontbreken van faunavoorzieningen, deze zijn over het algemeen wel aanwezig bij provinciale en Rijkswegen. Bovendien is de doorgaande verstedelijking en het aanleggen van industriegebieden ongunstig voor de das. Ook de natuurontwikkeling langs de Maas (in het kader van waterveiligheid en grindwinning) is, in ieder geval tijdelijk, ongunstig voor dassen. De huidige situatie wordt vanwege intensieve landbouwactiviteiten, vergraven van uiterwaarden, wegeaanleg met verkeerssterfte tot gevolg en verdere verstedelijking beoordeeld als ‘ongunstig - ontoereikend’.

Trend

De kwaliteit van het leefgebied is in de afgelopen 10 jaar afgenomen doordat agrarische percelen in omvang blijven toenemen. Door natuurontwikkeling in de uiterwaarden veranderen geschikte foerageergebieden van graslanden in ongeschikte ruige graslanden. Verkeerssterfte is een afnemende doodsoorzaak. Verder gaat de beschikbaarheid van regenwormen achteruit als gevolg van vermessing en verdroging. Voor de periode 2012-2021 wordt daarom de kwaliteit van het leefgebied beoordeeld als verslechterend.

Referentiewaarde

Het bezette habitat voorziet in een duurzame populatie. De referentiewaarde voor kwaliteit leefgebied wordt voor de das in Limburg gehaald.

Toekomstperspectief van de das - Limburg

In de komende tien jaar wordt verwacht dat de agrarische percelen verder in omvang toenemen en dat de situatie met vermessing/verdroging niet wezenlijk zal verbeteren. Het leefgebied voor de das wordt daardoor steeds minder geschikt en de voedselsituatie verslechtert (Schröder & Vink, 2022). Het toekomstperspectief wordt beoordeeld als ‘ongunstig-ontoereikend’.

Beoordeling provinciale staat van instandhouding van de das - Limburg

Beoordelingscriterium	Huidige situatie	Trend (laatste 10 jaar)	Referentiewaarde 1994
Aandeel Limburg in de landelijke populatie	Groot (26%)		
Populatieomvang	Gunstig	Onbekend	Wordt gehaald
Verspreidingsgebied	Gunstig	Stabiel	Wordt gehaald
Kwaliteit van het leefgebied	Ongunstig - ontoereikend	Verslechterend	Wordt gehaald
Toekomstperspectief	Ongunstig - ontoereikend	nvt	nvt
Eindbeoordeling staat van instandhouding das Limburg	Ongunstig - ontoereikend	Verslechterend	Gunstig

5 Advies

Advies met betrekking tot de beoordeling van ontheffingsaanvragen

De das is een beschermde soort onder artikel 3.10 van de Wet Natuurbescherming, waardoor het verboden is om een das opzettelijk te doden of te vangen, ook is het verboden een dassenburcht opzettelijk te beschadigen of te vernielen. Nota bene, als bekend is dat de das op een locatie voorkomt, dan mag de ecologische functionaliteit niet worden aangetast. D.w.z. dat als één van de essentiële functionaliteiten van het leefgebied (namelijk foerageergebied, voortplanting en rust- en verblijfplaats) mogelijk wordt aangetast, dat deze ingreep moet worden beoordeeld als dat de burcht (al dan niet indirect) aangetast wordt. Om de effecten van de voorgenomen activiteiten te verminderen op de aanwezige dassen is in dat geval mitigatie en/of compensatie nodig. De Provincie is in Limburg bevoegd voor de beoordeling van de voorgestelde mitigatie en/of compensatie via ontheffing verlening en voor de beoordeling van de uitvoering via bestuurlijke handhaving.

Bij het verlenen van een ontheffingsaanvraag of een verklaring van geen bezwaar in de provincie Limburg moet (dus) worden voldaan aan verschillende voorwaarden zoals genoemd in artikel 3.8 van de Wet Natuurbescherming. Slechts een van deze voorwaarden is dat de soort landelijk én in de provincie Limburg in een gunstige staat van instandhouding verkeert. Dat betekent dat voor ontheffingen voor activiteiten die (mogelijk) schadelijk zijn voor dassen ook gekeken moet worden naar andere bevredigende oplossingen die op ecologische gronden de aanwezige dassen minder negatief beïnvloeden.

Beleidsadvies

Vanwege het ontbreken van een monitoringprogramma (van bijvoorbeeld regelmatig herhaalde inventarisaties van burchten), is voor het opstellen van deze SvI gebruik gemaakt van data uit de NDFF (Nationale Databank Flora en Fauna). De NDFF bundelt waarnemingen van flora en fauna uit heel Nederland, waaronder ook meldingen (waarnemingen) van dassen en dassenburchten.

Door het ontbreken van een monitoringprogramma vergelijkbaar met het NEM (Netwerk Ecologische Monitoring) is voor uitspraken over aantallen en verspreiding, naast de beschikbare data uit de NDFF, gebruik gemaakt van 'expert judgement'. De provincie Limburg heeft in 2021 opdracht gegeven aan een extern bureau voor een gebiedsdekkende inventarisatie van dassenburchten in Zuid-Limburg. De data van die inventarisatie, aangevuld met data uit de reeds lopende provinciale broedvogelkarteringen, en geplande inventarisaties in Midden- en Noord-Limburg is belangrijke input om in een later stadium de SvI beter te kunnen onderbouwen. Het is aan te bevelen deze gebiedsdekkende inventarisaties structureel uit te (laten) voeren.

Gezien de (verwachte) achteruitgang van de kwaliteit en de omvang van leefgebied van de das in Limburg, is het verstandig een actief soortbeschermingsbeleid voor de das te formuleren en waar mogelijk de aanwezigheid van de soort te ondersteunen door maatregelen die de kwaliteit van nu reeds aanwezige leefgebieden verhogen, door het nemen van maatregelen om verkeersterfte van dassen te beperken of terug te dringen en door het handhaven van een laagdrempelige schade-compensatieregeling voor agrariërs.

6 Bronnen

Staat van instandhouding

- Bastmeijer, C.J. (2018). Onderzoek naar de betekenis van ‘de gunstige staat van instandhouding’, met name in het kader van de beoordeling van ontheffingsaanvragen onder de Wet natuurbescherming’. Tilburg Law School, in opdracht van de Provincies Gelderland en Utrecht.
- CBS (2018), Meetprogramma’s voor flora en fauna 2018, <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2019/10/meetprogramma-s-voor-flora-en-fauna-2018>
- DG Environment (2017). Reporting under Article 17 of the Habitats Directive: Explanatory notes and guidelines for the period 2013-2018. Brussel. Pp 188
- European Environmental Agency (2019). Report on progress and implementation Article 17, Habitats Directive, Netherlands 2019 Report. Geraadpleegd op 10 september 2019 op <https://cdr.eionet.europa.eu/nl/eu/art17/envxuhrwa>.
- Evans, D. en Arvela, M. (2011). Assessment and reporting under Article 17 of the Habitats Directive Explanatory Notes & Guidelines for the period 2007-2012. Final Draft July 2011. European Topic Centre on Biological Diversity, Paris.
- Goutbeek, A.B. (2018). De Staat van instandhouding, factsheets voor 25 soorten in Gelderland. In opdracht van Provincie Gelderland. Arcadis Nederland BV refnr 079761421B
- Habitatrichtlijn: Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. OJ L 206, 22.7.1992, p. 7–50 (ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT), geraadpleegd op 12 mei 2019 van: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/nl/txt/pdf/?uri=celex:31992l0043&from=en>
- Habitatrichtlijn: Geraadpleegd op 21 juni 2019 van: <https://minez.nederlandsesoorten.nl/content/habitatrichtlijn>
- Jansman, H.A.H, A.G. de Groot, M.E.A. Broekmeyer, D.R. Lammertsma (2016). Status bever in Nederland. Rapport Wageningen Environmental Research (Alterra).
- Kuiters, A.T., D.R. Lammertsma, H.A.H. Jansman en H.P. Koelewijn (2011). Status van de Nederlandse otterpopulatie na herintroductie. Kansen voor duurzame instandhouding en risico’s van uitsterven. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 2262.
- LNV (2006). Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Norren, van E. red (2019). Staat van instandhouding Gelderland. Factsheets voor 24 soorten in Gelderland. Rapport 2019.09. Zoogdierverseniging, Nijmegen.
- Ottburg, F.G.W.A. & C.A.M. van Swaay (2014). Gunstige referentiewaarden voor populatieomvang en verspreidingsgebied van soorten van bijlage II, IV en V van de Habitatrichtlijn. Wageningen, WOt-rapport 124.
- Shaffer, M. (1987). Minimum viable populations: coping with uncertainty. In: Soule, M.E. (Ed.), Viable Populations for Conservation. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 69-86.
- Wet natuurbescherming: geldend van 01-07-2021 t/m heden. Geraadpleegd op 3 februari 2022 van: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0037552/2021-07-01#Hoofdstuk1>

Das

- Bommel, F. van, D. Vreugdenhil, M. La Haye (2015). De Das. Zoogdierverseniging, Nijmegen.
- BIJ12 (2017). Kennisdocument Das, Meles Meles versie 1.0 juli 2017. BIJ12. Utrecht.

- Dirkmaat, J.J. (1997). De das in Nederland. Vereniging Das&Boom, Beek-Ubbergen.
- Dirkmaat, J.J. (2006). De das gered. Hoe een vereniging zichzelf overbodig maakte. Vereniging Das&Boom, Beek-Ubbergen.
- Hollander, H. & M. La Haye (2013). Dassenschade en -preventie. Rapport 2013.011. Zoogdierverseniging, Nijmegen.
- Huizenga, C.E., R.W. Akkermans, J.C. Buys, J. van der Coelen, H. Morelissen, L.S.G.M. Verheggen (2010). Zoogdieren van Limburg, verspreiding en ecologie in de periode 1980-2007. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Moll, G. van (2002). Verspreiding van de Das in Nederland 1995/2000. Expertisecentrum LNV, Wageningen / Vereniging Das en Boom, Beek-Ubbergen.
- Norren, E. van, J. Dekker en H. Limpens (2020). Basisrapport Rode Lijst Zoogdieren 2020 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Rapport 2019.026. Zoogdierverseniging, Nijmegen.
- Schröder, J. & H. Vink (2022). Dassen en beschikbaarheid van regenwormen. De Levende Natuur 123 (1): 28-31.
- Vink H. & J. Schröder (2021). Decline of the number of occupied badger (*Meles meles*) setts in the Veluwe region (the Netherlands) and its possible causes. *Lutra* 64 (1): 5-18.
- Wetgeving en beleid soorten: Geraadpleegd op 3 februari 2022 van:
<https://minez.nederlandsesoorten.nl/zoeken-naar-soort>
- Wiertz en Vink (1986). The present status of the badger *Meles meles* (L., 1758) in the Netherlands. *Lutra* 29: 21-53.